

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА
ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ
И.АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
С. НААМАТОВ АТЫНДАГЫ НАРЫН МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д. 13.16.526 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШ

Кол жазма укугунда
УДК: 371.32(575.2) (043.3)

Калмаматов Бакалбай Айтиевич

**БАШТАЛГЫЧ КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ ТАЖРЫЙБА
АРКЫЛУУ МОДУЛДУК ОКУТУУНУН ИЛИМИЙ-
МЕТОДИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

**13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы
(башталгыч кесиптик билим берүү)**

**Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын**

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек - 2017

Диссертациялык иш И. Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университетинин инженердик педагогика кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Акматкулов Асылбек Акматкулович

Расмий оппоненттер: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Раимкулова Ажарбүбү Супуровна

педагогика илимдеринин кандидаты, доцент
Байтүгөлова Жанара Абдылдаевна

Жетектөөчү мекеме: М.М. Адышев атындагы Ош мамлекеттик технологиялык университети, кесиптик билим берүүнүн технологиясы кафедрасы
Дареги: Ош шаары, Н. Исанов көчөсү 86

Диссертациялык иш 2017-жылдын 27-сентябрында саат 15.30 да Кыргыз билим берүү академиясынын, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, С.Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д. 13.16.526 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот.

Дареги: 720040 Бишкек шаары, Эркиндик гүлбагы, 25

Диссертациялык иш менен Кыргыз билим берүү академиясынын Илимий китепканасынан таанышууга болот. Дареги: 720040 Бишкек шаары, Эркиндик гүлбагы, 25 (www.kao.kg)

Автореферат 2017-жылдын 26-августунда таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, педагогика
илимдеринин кандидаты, доцент

Байсеркеев А.Э.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Коомдогу социалдык, экономикалык жана маданий өзгөрүүлөр, илим менен техниканын дүркүрөп өнүгүшү, бир технологиянын экинчиси менен убакыттын кыска аралыгында алмашылышы, өндүрүш чөйрөсүндө инновациялык жараяндардын кеңири жайылышы башталгыч кесиптик билим берүү тутумунун алдына төмөндөгүдөй милдет койду: эмгек рыногундагы кырдаалга баа бере алган, компетенттүү, экономикадагы инновациялык процесстерди башкара алган, маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалана билген, чыгармачыл, командада иштей билген атаандаштыкка жөндөмдүү жаш жумушчу кадрларды даярдоо. Эмгек базары тараптан жумушчу адистерге коюлуп жаткан шарттарга ылайык, башталгыч кесиптик билим берүү тутумундагы окуу жайлардын материалдык-техникалык базаларын алмаштыруу, инженердик-педагогикалык кадрлардын квалификацияларын жогорулатуу, илимий-методикалык жактан жабдылышын жана финансылык каржыланышын заманбап технологиялар менен камсыздоо талап кылынат. Бул тууралуу конкреттүү милдеттер Кыргыз Республикасынын бир катар нормативдик укуктук документтеринде чагылдырылган: «Кыргыз Республикасынын билим берүү тармагын 2020-жылга чейин өнүктүрүүнүн стратегиясы жана концепциясы», Кыргыз Республикасынын 1999-жылы 26-ноябрда кабыл алынган «Баштапкы кесиптик билим берүү жөнүндө» №26 мыйзамы ж.б.

Кесиптик-техникалык окуу жайлардын материалдык-техникалык, кадрдык, финансылык, илимий-методикалык жана мотивациялык камсыздоолорун ааламдык өзгөрүүлөрдүн жана эмгек рыногунун талаптарына шайкеш өркүндөтүү иштери окуучулардын инсандык жана кесиптик жактан калыптанышына жана өнүгүшүнө педагогикалык шарт катары өбөлгө болот.

Адам факторун калыптандыруунун илимий-методологиялык негиздерин белгилүү психологдор Б.Г. Ананьев, Л.И. Божович, Л.П. Буюбаева, Л.С. Выготский, П.Я. Гальперин, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин ж.б. изилдешип, айрым маанилүү жыйынтыктарга келишкен.

Башталгыч кесиптик билим берүүнүн жана окутуунун теориясы менен методикасы (С.Я. Батышев, В.С. Безрукова, И.Б. Бекбоев, Е.П. Белозерцев, А.П. Беляева, К.Д. Добаев, Е.Ф. Зеер, М.И. Махмутов, Т.И. Алиев, А.Т. Токтогулов ж.б.), кесиптик-техникалык билим берүүгө ишмердүүлүк мамиленин методологиялык негиздери (К.А. Абульханова-Славская, Ю.К. Бабанский, И.Б. Бекбоев, П.Я. Гальперин, В.В. Давыдов, Э.Ф. Зеер, Ю.П. Поваренков, И.И. Резвицкий, А.П. Сейтешев, Г.В. Суходольский ж.б.), педагогикалык технология

аспекти (П.Р. Атутов, В.Ф. Башарин, В.П. Беспалько, В.И. Боголюбов, О.Б. Даутова, В.М. Кларин ж.б.), модулдук технологияны пайдалануу маселелери (А.Артемов, А.П. Беляева, К.Я. Вазина, И.Н. Васильева, В.М. Гараев, В.Д. Лобашев, М.А. Чошанов, П.А. Юцевичене ж.б.), окуу ишмердүүлүгүн модулдук негизде уюштуруу технологиясы (И.К. Аркадьева, С.Я. Батышев, В.П. Беспалько, Н.В. Борисова, Ю.С. Браун, Л.П. Варенова, М.В. Кларин ж.б.), модулдук ыкманы окутуунун түрдүү деңгээлдеринде пайдалануу маселелери (Д.Б. Бабаев, Дж.У. Байсалов, П.И. Беспалов, Л.П. Варенова, С.Н. Гаврилов, Л.П. Голошёкина, С.А. Заливчай, А.В. Капитонов, Н.В. Лаврентьева, В.Н. Лебедев, А.В. Макаров, В.К. Маригодов, А.С. Мисетов, В.Н. Щумякова ж.б.) жетиштүү деңгээлде изилденген.

Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу окутуу каражаттарын колдонуунун теориялык жана практикалык аспектилери (О.Б. Даутова, Н.Н. Двумичанская, С.С. Кашлев, Н.Н. Суворова, И.М. Тарасова ж.б.), интерактивдик методдорду кесиптик-техникалык билим берүү жана окутуу процессинде пайдалануу маселелери (А.А. Касымов ж.б.) жетишерлик изилденген.

Бирок, жогоруда каралган изилдөөлөрдүн жыйынтыктары, биринчиден, пландык экономиканын шартына ылайык келсе, экинчиден, академиялык окутуу моделине негизделген. Тактап айтканда, квалификациялуу жумушчу кадрларды эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн калыптандырууга, насаатчыга муктаждыкты жоюуга өбөлгө боло албайт. Андыктан, алар базар экономикасынын табиятына, эмгек рыногунун талаптарынан келип чыгуучу проблемалардын чечилишине көмөк көрсөтө албайт. Ошондуктан бул багытта атайын изилдөөлөрдү жүргүзүү талап кылынат.

Өзгөчө башталгыч кесиптик билим берүү жана окутуу процессинде модулдук технологияны пайдалануу, модулдук системанын элементтерин тажрыйба аркылуу окутуунун методдору менен айкалыштыруу багытында атайын изилдөөлөрдүн жокко эсе экендигин белгилөөгө болот.

Ал эми кесиптик-техникалык окуу жайлардын практикасында инженердик педагогикалык адистердин окутуу ишмердүүлүгү, окуу-методикалык комплекстердин мазмуну (мамлекеттик стандарт, окуу программа, окуу китеп, методикалык колдонмо, дидактикалык материалдар) көбүнчө академиялык окутуу моделине (1) Теория, 2) Колдонуу, 3) Анализ, 4) Тажрыйба) негизделип, теориялык билимдердин гана калыптанышына багытталгандыгы белгилүү.

Жыйынтыктап айтканда, башталгыч кесиптик билим берүүдө жана окутууда болочок жумушчу кадрларды эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмдүү болууга даярдоодо модулдук система менен

тажрыйба аркылуу окутуунун мүмкүнчүлүктөрү изилденбегендигине байланыштуу төмөнкү **карама-каршылыктарды** белгилөөгө болот:

- өндүрүштүн инновациялык жараяндарды ишке ашыра алган, атаандаштыкка жөндөмдүү кесипкөй жумушчу кадрларга муктаждыгы менен азыркы шартта алардын кесиптик-техникалык даярдыгынын жетишерлик деңгээлде эместиги;

- окутуучулар менен өндүрүштүк окутуунун устаттарынын педагогикалык ишмердүүлүктөрүндө инновациялык технологияларды пайдаланууга муктаждыктарынын өсүшү менен адистерди даярдоонун жана алардын квалификацияларын жогорулатуунун салттык практикасынын ортосундагы дал келбөөчүлүк;

- болочок жумушчу кадрларды жогорку деңгээлдеги кесиптик-техникалык ишмердүүлүккө даярдоо зарылдыгы менен аны калыптандыруунун илимий-негизделген технологияларынын жетишерлик даражада иштелип чыкпагандыгы.

Аталган карама-каршылыктардан төмөнкү **проблема** келип чыгат: башталгыч кесиптик билим берүүдө жана окутууда тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун маңызы жана өзгөчөлүктөрү эмнеде?

Белгиленген проблема **«Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун илимий-методикалык негиздери»** аттуу темада илимий-изилдөө жүргүзүүгө түрткү болду.

Изилдөөнүн максаты: эмгек рыногунун шартында башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуу методикасын иштеп чыгуу жана анын эффективдүүлүгүн педагогикалык экспериментте текшерүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1.Модулдук окутуунун теориясын жана практикасын болочок жумушчу адистерди эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмдүү болууга даярдоо көз карашынан талдоо.

2.Модулдук окутуу системасында болочок жумушчу адистердин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн калыптандырууда тажрыйба аркылуу окутуу моделинин мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө.

3.Эмгек рыногунун талаптарына ылайык башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуу моделин түзүү, педагогикалык шарттарын аныктоо жана технологиясын иштеп чыгуу.

4.Аталган моделдин, педагогикалык шарттардын жана окутуу технологиясынын эффективдүүлүгүн педагогикалык сынакта текшерүү жана жыйынтыгын жалпылоо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү:

- Башталгыч кесиптик билим берүүдө модулдук окутуу түшүнүгүнүн мазмуну изилдөө проблемасын чечүү көз карашынан такталып, өзгөртүлүп, толукталып тажрыйба аркылуу модулдук окутуу деп кайра формулировкаланып, жаңы аныктама берилди;

- Эмгек рыногунун талаптарына ылайык кесиптик-техникалык билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуу методикалык модели иштелип чыгып, ал теориялык жактан негизделди;

- Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун эффективдүүлүгүн жогорулатуучу, ар бир жумушчу кесиптин мүнөзүнө жана табиятына жараша педагогикалык шарттар такталды;

- Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун эффективдүүлүгүн баалоо критерийлери иштелип чыкты;

- Эмгек рыногунда суроо-талапка ээ болгон ар бир кесип боюнча окуу-методикалык комплекстер иштелип чыгып, аларды практикага киргизүү боюнча методикалык сунуштар белгиленди.

Изилдөөнүн практикалык мааниси. Изилдөөнүн жыйынтыктары башталгыч кесиптик билим берүү системасын рынок экономикасынын шарттарында өркүндөтүүдө, инженердик-педагогикалык кадрлардын квалификацияларын жогорулатуу курстарын жаңылоодо, окуучулардын кесиптик-техникалык билим алуудагы өз алдынчалыгын жогорулатууда, алардын эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүдө, ошондой эле техникалык жана экономикалык ой жүгүртүүлөрүн калыптандырууда белгилүү даражада салым кошот.

Алынган натыйжалардын экономикалык маанилүүлүгү. Учурда инновациялык технологияларды, алардын ичинде тажрыйба аркылуу модулдук окутуу методикасын карманган кесиптик окуу жайлар билим берүү рыногундагы, ал эми бул окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрү эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмдүү болору тастыкталды. Андыктан, макро жана микро экономикалык чөйрөлөр компетенттүү жумушчу кадрларга ээ болот. Бул өз кезегинде, ишканалардын өндүрүмдүүлүгүн жогорулатууга кандайдыр бир даражада түрткү болору белгилүү. Натыйжада, өлкөнүн ички дүң кирешеси (ВВД) кайсы бир деңгээлде жогорулайт.

Изилдөө жыйынтыктарынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү коюлган милдеттердин толук чечилгендиги менен аныкталып, теориялык жана эксперименталдык изилдөөлөрдүн адекваттуу айкалышы менен камсыздалат. Ошондой эле эксперименталдык маалыматтарды талдоодо сандык жана сапаттык методдорду коюлган милдеттерди чечүүдө оптималдуу айкалыштыруу, педагогикалык экспериментти

пландаштырууда жана аны ишке ашырууда диссертанттын өзүнүн жеке катышуусу менен мүнөздөлөт.

Коргоого коюлуучу негизги жоболор:

- модулдук окутуу системасында болочок жумушчу адистердин эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмдүү болууга даярдоо ыкмаларын иликтөөдөн чыккан жыйынтыктар;
- модулдук окутуу системасында болочок жумушчу адистердин эмгек рыногундагы атаандаштыкка жөндөмүн калыптандыруунун модели;
- эмгек рыногунун талаптарына ылайык жумушчуларды даярдоо системасында түзүлгөн модулдук окутуу ыкмасы, аны ишке ашыруунун педагогикалык шарттары жана технологиялары;
- окуучулардын эмгек ишмердүүлүктөрүн чыгармачылык аракеттеринин сапаттык деңгээлдерин аныктоонун критерийлери жана педагогикалык эксперименттин жыйынтыктары.

Изденүүчүнүн жеке салымы:

- тажрыйба аркылуу модулдук окутуу түшүнүгүнө биринчи жолу аныктама берилди;
- болочок жумушчу кадрлардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн тажрыйба аркылуу модулдук окутууда калыптандыруунун методикалык модели түзүлдү;
- тажрыйба аркылуу модулдук окутууда болочок жумушчу кадрлардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн калыптандыруунун методикалык моделин практикага киргизүүнүн педагогикалык шарттары аныкталды.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо Кыргыз Республикасынын Чүй, Ыссык-Көл, Нарын, Талас, Жалал-Абад, Ош жана Баткен облустарынын 21 кесиптик лицейинде өткөрүлүп, Билим берүү жана илим министрлигине караштуу башталгыч жана атайын кесиптик билим берүү агенттигинин чечими менен окутуу процессине киргизилди. Негизги теориялык жоболор жана тыянактар Эл аралык (Ош, Бишкек, 2012-ж., 2013-ж.), республикалык (Бишкек, 2012-ж., 2013-ж.), аймактык (Ош, Жалал-Абад, 2013-ж.) илимий-практикалык конференцияларда, аймактык кесиптик лицейлерде өткөн семинарларда, педагогикалык окууларда жана салттык кеңешмелерде талкууланып, тийиштүү илимий басылмаларда макала түрүндө жарык көрдү. Мындан сырткары, алынган натыйжалар кесиптик лицейлердин жетекчилери, инженердик-педагогикалык кадрлары үчүн илимий-методикалык сунуштар, даярдоо курстарынын окуу-программалык жыйнактары, квалификацияны жогорулатуу курстарына теориялык жана практикалык материалдар түрүндө сунушталды.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертация изилдөөнүн логикасына туура келип, ал киришүүдөн, үч главадан, корутундудан, 209 пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана 38 тиркемеден турат. Диссертацияда 5 сүрөт, 13 таблица жана 1 диаграмма камтылган. Кол жазманын көлөмү, пайдаланылган адабияттардын тизмесин жана тиркемелерди кошпогондо 137 бет. Жалпы көлөмү 164 бет.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Биринчи глава «Башталгыч кесиптик билим берүүдө модулдук окутуунун илимий-методикалык негиздери» деп аталып, анда илимий изилдөөнүн биринчи жана экинчи милдеттеринин чечилиши баяндалып берилди.

Адам факторун калыптандыруунун илимий-методологиялык негиздери боюнча окумуштуулардын (Б.Г. Ананьев, Л.И. Божович, Л.П. Буева, Л.С. Выготский, П.Я. Гальперин, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин ж.б.) түрдүү көз караштары изилдөө проблемасынын чечилишине ылайык каралып, керектүү теориялык ырастоолор жасалды. Психикалык механизмдер, инсандык жана кесиптик тажрыйбалар, инсандын типологиялык касиеттери бири бирисиз адисти толук мүнөздөй албашына ынануу менен, биздин изилдөөбүздүн өзөгүн эмгек рыногунун талаптарынан келип чыгуучу атаандаштыкка жөндөмдүүлүк, ийкемдүүлүк сыяктуу касиеттерди калыптандыруу түздү.

Кесиптик тажрыйбалар инсандык тажрыйбалардын тобуна кирүү менен, инсандын биогендик, психогендик жана өзгөчө социогендик элементтерин калыптандырууга өбөлгө болору ырасталды. Мындан сырткары, кесиптик тажрыйбалар да инсандын курактык өнүгүүсүнүн этаптарына ылайык, түрдүү деңгээлдерде болору, аларды калыптандыруу үзгүлтүксүз мүнөздө болуу керектиги аныкталды.

Эмгек рыногунун талаптарынан келип чыгуучу касиеттерди модулдук окутууда калыптандыруу проблемасы жетишерлик деңгээлде изилденген эместиги айкын болду. Аларды калыптандыруу үчүн модулдук системанын эффективдүүлүгүн тажрыйба аркылуу окутуу моделин пайдалануу менен жогорулатууга болорун КМШ мамлекеттериндеги айрым мугалимдердин практикасы көрсөттү.

Модулдук системаны тажрыйба аркылуу окутуу модели менен айкалыштыруунун натыйжасында биз «тажрыйба аркылуу модулдук окутуу» түшүнүгүнө төмөндөгүдөй аныктама бердик: «Жумушчу кадрлардын эмгек рыногунун талаптарынан келип чыгуу атаандаштыкка жөндөмдүүлүк сыяктуу касиеттерин калыптандырууга багытталып, тажрыйба аркылуу окутууга негизделген модулдук система».

Башталгыч кесиптик билим берүүдө пландык экономиканын талаптарына ылайыкталган салттык методиканы рынок экономикасынын шарттарына ылайыкташтыруу (С.Я. Батышев, В.С. Безрукова,

И.Б. Бекбоев, Е.П. Белозерцев, А.П. Беляева, К.Д. Добаев, Е.Ф. Зеер, М.И. Махмутов, Т.И. Алиев, А. Токтогулов ж.б.) боюнча методикалык жана дидактикалык иштелмелер басымдуулук кылгандыгы, ал эми модулдук окутуу системасынын эмгек рыногунун суроо-талаптарынан келип чыгуучу зарыл сапаттарды калыптандырууга тийгизген таасирин изилдеген эмгектердин аздыгы, башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу окутуу технологияларын (Д.Колб) колдонуу жагы да аз изилденгендиги жумушчу кадрларды даярдоо системасын рыноктук мамилелерге салуудан баштоого негиз болду.

Теориялык талдоо төмөндөгүдөй корутундуларга келүүгө түрткү болду:

1) Болочок жумушчу кадрларды эмгек рыногунун талаптарына ылайык даярдоо проблемасы атайын илимий изилдөөгө алынган эмес;

2) Модулдук окутууда эмгек рыногунун талаптарынан келип чыгуучу атаандаштыкка жөндөмдүүлүк сыяктуу сапаттарды калыптандыруу маселелери каралган эмес;

3) Модулдук окутууда академиялык модель окуучулардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүк сыяктуу сапаттарын калыптандырууга мүмкүнчүлүк бербейт;

4) Модулдук системада «Тажрыйба аркылуу окутуу» (Д. Колб) методикасынын мүмкүнчүлүктөрү жогору экендиги белгилөө керек.

Кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартында да, окуу программаларында да, окуу китептеринде да практикалык мүнөздөгү материалдар сейрек кездешет. Бирок, ушуга карабай КМШ мамлекеттериндеги айрым мугалимдер өз сабактарында модулдук системанын жана тажрыйба аркылуу окутуунун айрым элементтерин колдонуп, алардын эффективдүүлүгүн практика жүзүндө тастыктап келишүүдө.

Мугалимдер жумушчу адистиктер боюнча окутуунун мазмунун модулдарга бөлгөнү менен, аларды окутуу академиялык жол менен ишке ашырылат. Мисалы, «Автомобиль айдоочу» адистиги боюнча окутуунун мазмуну «Автомобилдин жүрүү бөлүктөрү», «Автомобилдин кыймылдаткычы», «Автомобилдин электр системасы», «Автомобилдин тулкусу» деген модулдар түзүлөт. Бирок, булардын ар бири салтка айланып калган академиялык жол менен окутулат. Теориясын окутуучу берет, ал эми практикасын өндүрүштүк окутуунун устаты үйрөтөт. Бул көрүнүш массалык мүнөзгө ээ болуп, кесиптик билим берүүнүн бардык баскычтарында өкүм сүрүп келет.

Эмгек рыногунун талаптарына ылайык кесиптик тажрыйбаларды калыптандыруунун практикалык абалын аныктоо боюнча республиканын бир катар элеттик жана шаардык кесиптик лицейлеринде (Ош шаары, Ноокат, Өзгөн, Алай, Кара-Суу райондору) тактоочу эксперимент

жүргүзүлдү. Ата-энелер, окуучулар, окутуучулар, өндүрүштүк окутуунун устаттары, жетекчилер жана түрдүү деңгээлдеги тейлөөчү адистер менен пикир алмашуулар өткөрүлдү, анкеталык суроолорго жооптор алынды, диссертанттын өздүк педагогикалык тажрыйбасынын жыйынтыктары пайдаланылды. Мисалы, ата-энелер эмгек рыногундагы кырдаалды билер-билбестигин аныктоо багытындагы анкета, же окуучунун бул же тигил жумушчу кесипти тандоодогу негиздерин тактоо үчүн сурамжылоо багытында жооптор алынды.

Жыйынтыктап айтканда, сурамжылоого катышкан 230 ата-эненин 80%ы эмгек рыногундагы абалга маани бербестиги; 217 окуучунун 95%ы тандаган кесибинин эмгек рыногундагы рейтинги кандай экендигин билбегендиги; 93 окутуучунун 78%ы модулдук технологиянын жана тажрыйба аркылуу окутуунун артыкчылыктарын дааналап билбегендиги; окутуучулардын басымдуу көпчүлүгүнүн эмгек рыногундагы талаптардын өзгөрүп тургандыгын билгендиги менен, аны кандайча пайдалануу керектигине маани бербегендиги аныкталды.

Эң башкысы эмгек рыногунун талаптарынан келип чыгуучу, тез-тез өзгөрүп туруучу, атаандаштыкка жөндөмдүүлүк сыяктуу сапаттарды калыптандырууга багытталган, модулдук окутуу теориясы жетиштүү деңгээлде системага салынбагандыгы жана инновацияны практикага киргизүү иштери окуу жайларда тийиштүү даражада жөнгө салынбагандыгы айкын болду.

Башталгыч кесиптик билим берүүдө окутуучулар окуу китептеринде берилген материалдар менен эле чектелип, эмгек рыногундагы суроо-талаптарга ылайык материалдарды пайдаланууга аракеттенбегендиги, окуучулардын алгачкы кесиптик даярдыктарынын эске алынбагандыгы да аныкталды.

Окутуучулардын модулдук технологияларды да, тажрыйба аркылуу окутуу методикасын да үстүртөдөн билгендиги, тиешелүү дидактикалык материалдардын жокко эсе экендиги, инновациялык методдорду үйрөнүүгө кызыкпагандыгы белгиленди.

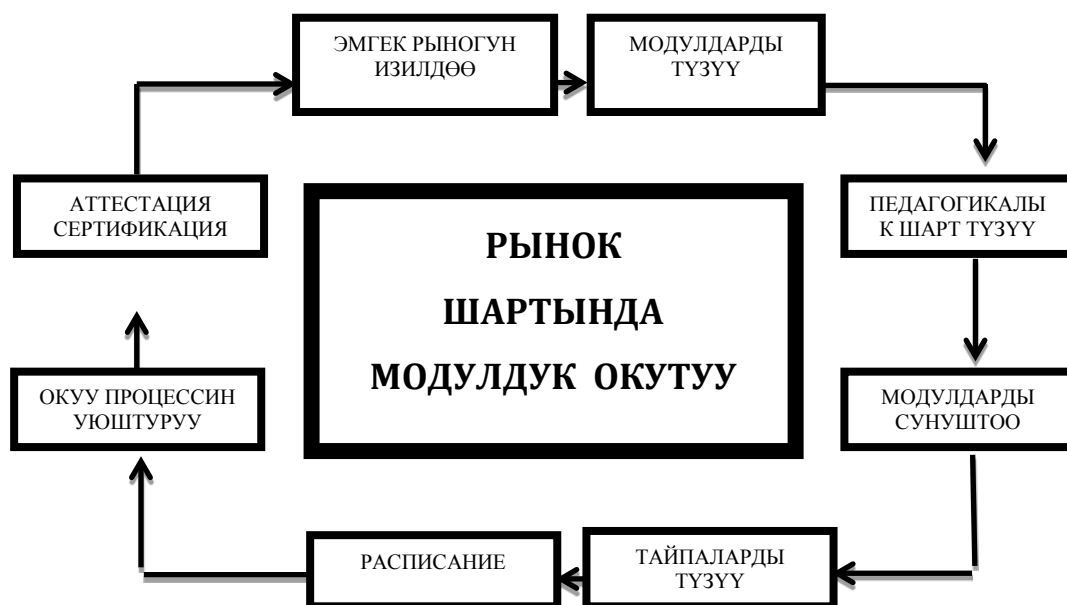
Ошентип, 1-главада жумушчу кадрларды даярдоодо эмгек рыногундагы абалды жана андан келип чыгуучу талаптарды орундатууда модулдук окутуунун орду жана ролу, модулдук системанын эффективдүүлүгүн жогорулатууда тажрыйба аркылуу окутуу методикасынын артыкчылыктары, тажрыйба аркылуу окутууга негизделген окуу модулдарын түзүүнүн негизги принциптери жана аларды пайдалануунун маанилүүлүгү аныкталды.

Экинчи глава «Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун методикасы» деп аталып, изилдөөнүн милдетинин чечилиши ачылып берилди. Мында тажрыйба аркылуу окутууга негизделген модулдук системанын модели түзүлүп, аны

практикага киргизүүнүн педагогикалык шарттары аныкталып, тажрыйба аркылуу окутуунун технологиясы иштелип чыккан.

Модулдук ыкманы окутуунун түрдүү деңгээлдеринде колдонуу маселелери (Д.Б. Бабаев, Дж.У. Байсалов, П.И. Беспалов, Л.П. Варенова, С.Н. Гаврилов, Л.П. Голошёкина, С.А. Заливчай, А.В. Капитонов, Н.В. Лаврентьева, В.Н. Лебедев, А.В. Макаров, В.К. Маригодов, А.С. Мисетов, В.Н. Щумякова ж.б.) иштелип чыкканы менен, аларды башталгыч кесиптик билим берүүдө пайдалануу жагдайлары жетиштүү деңгээлде иштелип чыкпагандыгы методикалык моделди кайрадан анализдеп, тийиштүү педагогикалык шарттарды жана технологияларды иштеп чыгууну жолго салууга негиз болду.

Кеңири мааниде алганда, Эмгек рыногунун шартында модулдук окутуу моделинин элементтери жана алардын жайгашуу ырааты 1-сүрөттө берилген.

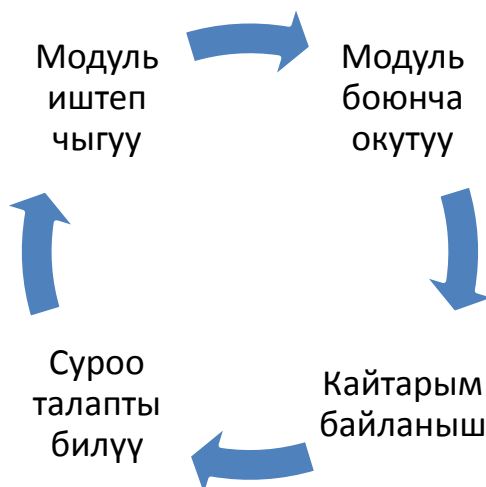

1-сүрөт. Рынок шартында модулдук окутуунун модели.

Биринчи кезекте эмгек рыногундагы кырдаал талдоого алынып, анын натыйжасында суроо-талапка ээ болгон адистиктер аныкталат. Андан кийинки орунда тиешелүү модулдар иштелип чыгат. Андан кийин түзүлгөн модулдардын натыйжалуу иштешин камсыздоочу педагогикалык шарттар такталат. Мисалы, ошол модулдун максатына ылайык, заманбап техникалык жабдуулар, эмеректер, окуу комплекстер, шаймандар, аспаптар, ошондой эле компетенттүү педагог адистердин даярдыктары ж.б. так аныкталат. Кийинки кезекте даяр модулдарды эмгек рыногуна сунуштоо үчүн презентациялар өткөрүлөт. Мында окуу жайдын жайгашкан жеринин талапкерлер үчүн ыңгайлуулугу ж.б. да эске алынат. Белгилүү мезгилдин ичинде, окуу жайдын жооптуу адамдары менен ар бир талапкер индивидуалдуу пикир алмашуудан кийин, аларга туура чечим кабыл алуу үчүн жардам көрсөтүлөт. Натыйжада группалар аныкталат. Чечим кабыл алууга жардам берүүдө кесиптик

лицейдин реалдуу мүмкүнчүлүктөрүн ашыра мактабай маалымдоо маанилүү. Модуль таанып-билүү жана практикалык мүнөздөмөлөрүнө ээ. Ошондуктан модулдун маалыматтык жана окуу кесиптик (ишмердүүлүк) багыттары тууралуу сөз кылууга болот. Биринчи багыттын маселеси – теориялык билимдерди, ал эми экинчи багыттын маселеси – кесиптик билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруу. Андыктан модулдун теориялык бөлүгү үчүн жалпы расписание түзүлөт. Ал эми практикалык бөлүгү үчүн ар бир талапкердин каалоосуна жана мүмкүнчүлүгүнө жараша жеке пландар, чегерилген педагог адистер жана өндүрүштүк окутуунун устаттары менен биргеликте иштелип чыгат. Биздин практика көрсөткөндөй, теорияны да, практиканы да бир эле мугалим алып барганы эффективдүү болот экен. Түзүлгөн расписаниеге жана ар бир талапкердин жеке пландарынын негизинде окуу процесси уюштурулат, т.а. окуу бөлмөлөр, эмеректер, керектүү ресурстар, китептер, дидактикалык материалдар, техникалар модулдагы талаптарга ылайык тартипте бөлүштүрүлөт. Албетте, күтүлгөн жыйынтыктар канчалык ишке ашкандыгын көзөмөлдөө жана баалоо үчүн аттестациялык иш-чаралар (тест, экзамен) өткөрүлөт.

Жогоруда бүткүл цикл чечмеленди. Бул цикл, эгерде 3 айлык курс болсо, анда 3 жолу кайталанат, 4 айлык болсо – 2 жолу, 6 айлык же 9 айлык болсо – 1 жолу өткөрүлүшү мүмкүн.

2-сүрөт. Модулдук окутуу модели.

2-сүрөттө модулдук окутуунун модели берилген. Эмгек рыногунун шартында окуу жай кырдаалды иликтейт. Натыйжада кесиптер аныкталат. Экинчи кезекте, окуу модулдар иштелип чыгат. Модулдук окутуу уюштурулат. Окутуу аяктаганда, тийиштүү ыкмалар менен кайта байланыш түзүлөт. Жыйынтыгында, окуучу модулдар боюнча тажрыйбаларын далилдейт.

Ар бир окуу элементиндеги тажрыйбага ылайык, окуучуга көрсөтмө берилет. Окуучу аткарат. Бала аткарылган кадамдарга талдоо жүргүзөт. Окуучу эрежелерди чыгарат. Ал эрежелер такталат. Чыгарылган эрежелер окшош кырдаалдарда колдонулат. Атайын тапшырмалар берилет.

Тапшырмалар окуучу өзү иштеп чыккан теориянын алкагында аткарыла тургандай болуп түзүлөт.

Албетте, методикалык моделди практикага киргизүүнүн педагогикалык шарттары болот. Алар 1-таблицада берилди.

Тажрыйба аркылуу модулдук окутуу системасын пайдалануунун *биринчи педагогикалык шарты* - эмгек рыногунда суроо-талапка ээ кесиптер боюнча интерактивдүү окутуунун методикасына негизделген модулдук программаны иштеп чыгуу жана аны практикага киргизүү стратегиясы алынат.

1-таблица.

Педагогикалык шарт	Сыпаттама
1-педагогикалык шарт	Суроо-талапка ээ кесиптер боюнча тажрыйба аркылуу окутууга негизделген модулдук программасы жана аны кесиптик лицейлердин практикасына киргизүү стратегиясы.
2-педагогикалык шарт	Модулдук окутуу системасын киргизүү менен мугалимдердин чыгармачылык өзгөртүүчүлүк ишмердүүлүгүн камсыздоо.
3-педагогикалык шарт	Ар бир окуучунун инсандык, таанып-билүүчүлүк өзгөчөлүктөрүн жана жетишүү аракетин эске алуу.
4-педагогикалык шарт	Модулдук окутуунун структуралык элементтери менен интерактивдик методдордун оптималдуу айкалышы.

Үчүнчү педагогикалык шарт - ар бир окуучунун жеке инсандык, таанып-билүүчүлүк өзгөчөлүктөрүн жана окуу стилин эске алуу.

Төртүнчү педагогикалык шарт – модулдук окутуунун структуралык элементтерин интерактивдүү методдор менен айкалыштыруу.

Экинчи педагогикалык шарты - модулдук окутууну киргизүү менен педагогдун, өндүрүштүк окутуунун устатынын чыгармачылык өзгөртүүчүлүк ишмердүүлүгүн камсыздоо. Бул окутуучулардын ишин репродуктивдүүлүктөн чыгармачылыкка көтөрүүгө мүмкүнчүлүк берет. Натыйжада педагог окуу процессин ар бир окуучунун муктаждыктарынын, жумуш берүүчүлөрдүн шарттарына, өндүрүштүн, сооданын жана кызмат көрсөтүүнүн жалпы өнүгүү тенденцияларына жараша уюштурууга умтулат. Анткени, алардын кызыгуулары талапкерлердин эсебинен финансылык жактан бекемделет.

Модулдарды иштеп чыгууда, тажрыйба аркылуу окутуу методикасын жакшы билүү зарылдыгы белгиленет. 2-таблицада модуль түзүүдө мугалимдин кадамдары жана анын удаалаштыгы берилген.

2-таблица.

Кадамдар	Сыпаттамалар
1-кадам	модулдун интеграциялоочу максатын аныктоо.
2-кадам	дарстын/сабактын бул же тигил түрүнүн логикасына жараша

	окуу элементтерине бөлүү.
3-кадам	ар бир окуу элементинин максатын формулировкалоо.
4-кадам	ар бир окуу элементинин мазмунун аныктоо.
5-кадам	окуучуларга рекомендацияларды (кеңештерди) формулировкалоо.
6-кадам	Модулду иштеп чыгуу.

Модулду түзүүдө төмөндөгү принциптерди жетекчиликке алуу зарыл:

- Окуу элементтеринин жеке дидактикалык максаттары модулдун интеграцияланган максатын ишке ашырууну камсыздайт;
- Бардык модулдардын интеграцияланган максаттарын ишке ашыруу, өз кезегинде, модулдук программанын комплекстүү дидактикалык максатына алып келет;
- Кайтарым байланыш – өздөштүрүү процессинин башкарылышынын жана көзөмөлдөнүшүнүн негизи;
- Окутуу жеткиликтүү, интерактивдүү методдор менен берилет;
- Модулду түзүү учурунда окуучулардын тажрыйбаларды өздөштүрүү логикасы сакталат;
- Модулдун структурасы сабактын логикасына дал келет.

Ошентип, 2-главада эмгек рыногунун талаптарына ылайык касиеттерди калыптандыруунун методологиялык модели, аны практикага киргизүүнүн педагогикалык шарттары жана окутуу технологиясы каралды.

Үчүнчү глава «**Педагогикалык эксперимент**» деп аталып, мында эксперименталдык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары чечмеленип берилген.

3-таблица.

	Жалпы саны	«5»	«4»	«3»	«2»	Орточо сан
ЭГ	75	45	12	13	-	3,90
КГ	75	15	20	25	15	2,10

3-таблицадан эксперименталдык группадагы окуучулардын өздөштүрүү көрсөткүчү контролдук группага караганда 1,80 ге жогору экендиги келип чыгат. Бул эксперимент Ош шаарындагы 3 кесиптик лицейде өткөрүлгөн. Анын негизинде Кыргызстандын аймагында кеңири эксперимент жүргүзүлдү.

Эксперименттин башталышында, ар бир облустан тартылган 3 кесиптик лицейдин бирөө облустук борбордо жайгашкан. Мисалы, №12 кесиптик лицей Ошто, №18 кесиптик лицей Бишкекте, окуу борбору Балыкчыда, №1 кесиптик лицей Жалал-Абадда, №6 кесиптик лицей Таласта, №57 кесиптик лицей Баткенде, №7 кесиптик лицей Кызыл-Кыяда жайгашкан. Идея боюнча булардагы жыйынтыктар элет жериндеги кесиптик лицейлерге караганда жогору болушу ыктымал эле, бирок таблицадагы цифралар колдонулган методика ага көз каранды

эместигин көрсөттү. Демек, ал окуу жайдын жайгашкан жеринен, инфраструктуралык, маалыматтык-коммуникациялык жабдылуудан, аларга көрсөтүлгөн колдоодон көз каранды эмес.

Айрым адистиктер боюнча алгачкы жыйынтык, мисалы, «Өздөштүрүү сапаты» деген критерий боюнча «0» болуп калган. Алсак, Нарын облусу, «Жыгач уста» адистигинде, Талас облусу, «Тракторчу», Баткен облусу, «ПК оператор», Жалал-Абад облусу, «Газэлектр ширетүүчү» ж.б. Бирок, акыркы жыйынтыктарды карасак, алар абдан жогору болуп турат. Демек, аталган модель окуучунун алгачкы даярдыгынан да көз каранды эмес.

Педагогикалык эксперименттин экинчи этабындагы жыйынтыктардын олуттуу экендигин 1-диаграммадан да баамдоого болот.

Эксперименттин 3-4- таблицалардагы жыйынтыктары изилдөөнүн божомолунун тууралыгын, теориялык жактан негизделишинин ишенимдүүлүгүн бекемдейт. Тажрыйба аркылуу модулдук окутуу методикасынын теориялык да, практикалык да маанилүүлүгүн көрсөттү.

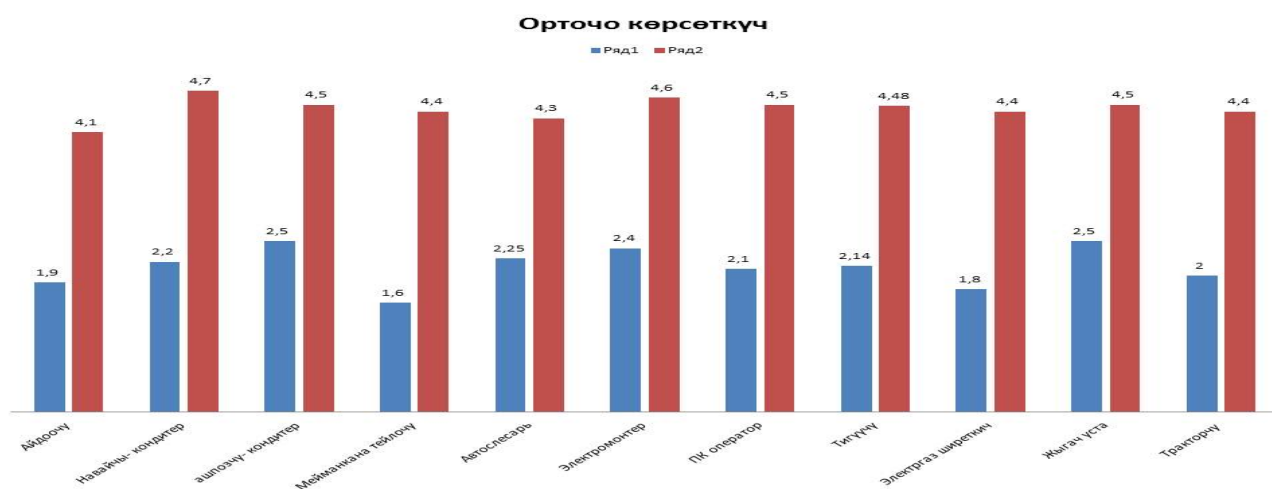
4-таблица.

№	Кесиптин аталышы	Тайпа	Окуучунун саны	Орточо балл
1	Айдоочу	Башы	15	1,9
		Аягы	15	4,1
2	Навайчы-кондитер	Башы	27	2,2
		Аягы	27	4,7
3	Ашпозчу- кондитер	Башы	139	2,5
		Аягы	139	4,5
4	Мейманкана тейлочу	Башы	13	1,6
		Аягы	13	4,4
5	Автослесарь	Башы	126	2,25
		Аягы	124	4,3
6	Электромонтер	Башы	10	2,4
		Аягы	10	4,6
7	ПК оператор	Башы	187	2,1
		Аягы	184	4,5
8	Тигүүчү	Башы	137	2,14
		Аягы	137	4,48
9	Электргаз ширеткич	Башы	351	1,8
		Аягы	351	4,4
10	Жыгач уста	Башы	43	2,5
		Аягы	43	4,5
11	Тракторчу	Башы	64	2
		Аягы	64	4,4

Биз жогоруда эксперименталдык иштердин жыйынтыктарынын эффективдүүлүгүн “Эмнени билем”, “Эмнени билгим келет” жана “Эмнени билдим” деген методика менен аныктадык. Ал Европа мамлекеттеринде, АКШ жана Японияда кеңири пайдалануучу методик. Анткени, мында ар бир окуучунун адистик боюнча муктаждыгы жана аны канааттандыруу деңгээли так аныкталат.

2012-2013-окуу жылындагы жалпы республика боюнча өткөрүлгөн эксперименттин жыйынтыгы:

Төмөнкү диаграммада (1диаграмма) көрсөтүлөт.

1-сүрөт

Биз гипотезанын тууралыгын дагы бир жолу тастыктоо үчүн эксперименттин натыйжалуулугун баалоо үчүн классикалык методду да пайдаланганбыз. Анын жыйынтыктары 5-таблицада берилген.

5-таблица.

Кесиптин аталышы	Тайпа	Окуучулардын саны	Баалар					% менен		Орточо балл
			«5»	«4»	«3»	«2»	«1»	Оң баа алгандар	Өздөштүрүү сапаты	
Электргаз ширеткич	ЭГ	30	12	12	5	1	-	97%	80%	4,2
	КГ	28	5	7	4	12	-	53%	43%	3,2
ПК оператору	ЭГ	25	13	2	10	-	-	100%	60%	4,1
	КГ	25	4	9	10	2	-	92%	52%	3,5
Тигүүчү	ЭГ	27	15	4	7	1	-	96%	70%	4,2
	КГ	28	3	4	17	4	-	86%	25%	3,2
Автослесарь	ЭГ	27	18	2	7	-	-	100%	74%	4,4
	КГ	26	5	5	12	4	-	85%	38%	3,4
Ашпозчу	ЭГ	20	12	7	1	-	-	100%	95%	4,6
	КГ	20	5	5	5	5	-	75%	50%	3,5
Навайчы-	ЭГ	19	9	6	4	-	-	100%	79%	4,3

кондитер	КГ	21	2	7	7	5	-	76%	43%	3,3
Жыгач уста	ЭГ	20	10	7	3	-	-	100%	85%	4,2
	КГ	21	7	2	9	3	-	86%	43%	3,6

2012/2013-окуу жылы, эксперименттин жыйынтыктары

Таблицадагы “Оң баа алгандар” (ОБА), “Өздөштүрүү сапаты” (ӨС) жана Орточо балл (Q) тиешелүү түрдө төмөндөгү формулалар менен аныкталат: 1) “ОБА” = $(m/n) \cdot 100$; 2) “ӨС” = $(p/n) \cdot 100$; 3) $Q = (a \cdot 5 + b \cdot 4 + c \cdot 3 + d \cdot 2 + e \cdot 1) / n$, мында, m - “3”, “4”, “5” деген баа алгандардын саны, p – “4” жана “5” алган окуучулардын саны, n – окуучулардын жалпы саны, a, b, c, d, e – тиешелүү түрдө “5”, “4”, “3”, “2”, “1” деген баага татыктуу болгон окуучулардын саны.

Ошентип, тажрыйба аркылуу модулдук окутуу салттык модулдук окутууга караганда эффективдүү экендиги далилденип жатат.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖЫЙЫНТЫГЫ

1. Жумушчу кадрларды даярдоонун практикалык абалын жана илимий булактарды талдоонун, ошондой эле айрым педагогдордун методикалык идеяларын үйрөнүүнүн негизинде болочок жумушчу кадрларды даярдоонун дидактикалык маселелерин изилдөө керектиги аныкталды. Жумурияттын социалдык-экономикалык өнүгүүсүн камсыздоо багытында квалификациялуу жумушчу адистерди даярдоону өркүндөтүүдө негизги көңүл кайсы проблемаларды чечүүгө бурулушу керектиги, алардын эмгегинин мазмунуна жана мүнөзүнө базар мамилелеринин тийгизген таасири көрсөтүлдү.

2. Пландык экономиканын шартында кесиптик-техникалык билим берүүнү өркүндөтүүгө арналган илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктары эмгек рыногунун шартында пайда болгон проблемаларды жөнгө сала албастыгы аныкталып, жумушчу кадрлардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу маселеси буга чейин жеткире изилденбегендиги, аны ишке ашырууга теориялык негиздер иштелип чыкпагандыгы белгиленди.

3. Жумушчу кадрларды даярдоонун салттык системасына караганда модулдук окутуу модели бир кыйла натыйжалуу экендигин республиканын айрым кесиптик окуу жайларынын тажрыйбалары көрсөткөнү менен, эмгек рыногундагы абал жаш жумушчу адистердин толук кандуу атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн өркүндөтүүнү талап кыларын тастыктады. Мындан модулдук окутуунун методикасын терең изилдөө керектиги далилденди.

4. XX кылымдын 70-80-жылдары түптөлгөн модулдук системада академиялык окутуу методикасы колдонулгандыгы аныкталды. Академиялык ыкмада негизги басым теориялык билимге жасалгандыктан окуучулардын адистик билгичтиктери жана көндүмдөрү өз деңгээлинде калыптанбай калаары аныкталды. Бул жетишпестикти жоюуда тажрыйба аркылуу окутуу методикасынын мүмкүнчүлүктөрү бир кыйла жогору

экендиги айрым кесиптик лицейлердин педагогдорунун иш тажрыйбаларынан байкалды. Андыктан, модулдук система менен тажрыйба аркылуу окутуу моделин айкалыштыруу идеясы келип чыкты. Натыйжада, тажрыйба аркылуу модулдук окутуу модели иштелип чыкты.

5. Иштелип чыккан методикалык модель «Тажрыйба аркылуу окутууга» (Д. Колб), модулдук окутуу технологиясына (С.Я. Батышев, П.А. Юцявичене ж.б.), окуучулардын таанып-билүү жана буга чейин калыптанган алгачкы тажрыйбаларына таянууга негизделип, тактоочу жана изденүүчү эксперименттердин негизинде такталды.

6. Эмгек рыногундагы суроо-талаптарды жана сунуштоолорду иликтөөлөрдүн натыйжасында аныкталган жумушчу адистиктер боюнча тажрыйба аркылуу окутууга негизделген окуу модулдары иштелип чыгып, алардын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте тастыкталды. Ошентип эксперименттин жыйынтыктары илимий божомолдун тууралыгын далилдеди. Бирок биздин диссертациялык ишибизде коюлган татаал максаттын бардык аспектиери толугу менен чечилди деген тыянактан алыспыз. Келечекте изилдөөнү талап кылган бир нече жагдайлар турат: эмгек жана башталгыч кесиптик билим берүү рынокторундагы тез өзгөрүп турган кырдаалга карата кесиптик окуу жайлардын мобилдүүлүгүн жогорулатуу; жумушчу кесиптин мазмунуна жана мүнөзүнө жараша интерактивдик методдорду тандоо критерийлерин иштеп чыгуу; суроо-талаптагы жумушчу кесиптердин мазмунун учур талабына жараша өзгөртүп туруу жана окутуучулардын квалификацияларын жогорулатуу курстарынын мазмунун жана структурасын тийиштүү нукта өзгөртүү; башталгыч кесиптик билим берүү боюнча мамлекеттик стандарттарга, окуу программаларына жана окуу пландарына илимий-методикалык жактан негизделген түзөтүүлөрдү кийирүү ж.б.

Практикалык сунуштар:

1. Кыргызстандагы кесиптик лицейлерди эмгек жана билим берүү рынокторундагы туруктуу болуп турган өзгөрүүлөргө адаптациялоо стратегиясын иштеп чыгуу.

2. Рынок экономикасынын шартында башталгыч кесиптик билим берүү мекемелеринин өз алдынча чечим кабыл алуу мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүү.

3. Башталгыч кесиптик билим берүү тармагында модулдук окутуу системасын кеңири жайылтуу.

4. Ар бир кесиптик лицейдин базасында тиешелүү жумушчу адистиктер боюнча окуу модулдарын иштеп чыгуу.

5. Окуу модулдарын иштеп чыгууда тажрыйба аркылуу окутуу моделин негиз кылып алуу.

6. Тажрыйба аркылуу модулдук окутуу усулун квалификацияны жогорулатуу курстары аркылуу кеңири жайылтуу.

7. Ар бир жумушчу адистиктер боюнча атайын окуу-методикалык комплекстерди иштеп чыгып, массалык нускада таркатуу.

Диссертациянын негизги мазмуну жана жыйынтыктары автордун төмөндөгү эмгектеринде чагылдырылды.

1. **Калмаматов, Б.А.** Эмгек рыногу жана кесиптик-техникалык билим берүү [Текст]/ Б.А. Калмаматов.// ОшМУнун жарчысы, 2013. - №4. – 145-150-бб.

2. **Калмаматов, Б.А.** Эмгек рыногунун принциптери жана алардын кесиптик-техникалык билим берүүдөгү маанилери [Текст]/ Б.А. Калмаматов // ОшМУнун жарчысы, 2014. - №2. – 75-82-бб.

3. **Калмаматов, Б.А.** Эмгек рыногунун эффективдүү иштөө шарттары [Текст] / Б.А. Калмаматов.// И. Раззаков атындагы КМТУнун жарчысы, 2015. - №2(35). – 78-85-бб.

4. **Калмаматов, Б.А.** Кесиптик-техникалык билим берүүдө тажрыйба аркылуу окутуунун эффективдүүлүгү [Текст]/ Б.А. Калмаматов. // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, Атайын чыгарылыш, 2015. – 65-72-бб.

5. **Калмаматов, Б.А.** Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуу [Текст] /Б.А. Калмаматов, А.А.Акматкулов.// Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, №9, 2016. – 78-85-б.

6. **Калмаматов, Б.А.** Башталгыч кесиптик билим берүүдө модулдук интерактивдик окутуунун принциптери [Текст] / Б.А. Калмаматов.// Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары, №2 (38), 2016 –45-53-бб.

7. **Калмаматов, Б.А.** Баштапкы кесиптик билим берүүдө модулдук окутуунун артыкчылыктары [Текст] /Б.А. Калмаматов. // Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары, №3(39), 2016 – С. 56-63.

8. **Калмаматов, Б.А.** Башталгыч кесиптик билим берүү системасын эмгек рыногунун талаптарына ылайык моделдештирүү [Текст]/ Б.А. Калмаматов, А.А.Акматкулов. // Вестник вузов Кыргызстана. – 2016. - №5. – С. 89-96.

9. **Калмаматов, Б.А.** Эффективность модульного обучения через опыт в подготовке конкурентоспособных рабочих кадров [Текст] / Б.А. Калмаматов// Проблемы педагогики. – 2017. - №3 (26). – С. 66-70.

10. **Калмаматов, Б.А.** Практические условия повышения эффективности рынка образовательных услуг в сфере начального профессионального образования [Текст] / Б.А. Калмаматов// Педагогика. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2017. №2 (06) С. 42-46.

Калмаматов Бакалбай Айтиевичтин «Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун илимий-методикалык негиздери» деген темадагы 13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына

РЕЗЮМЕ

Түйүндүү сөздөр: башталгыч кесиптик билим берүү, модулдук окутуу системасы, педагогикалык шарт, компетенттүүлүк, тажрыйба аркылуу окутуу, методикалык модель, тажрыйба аркылуу модулдук окутуу.

Изилдөөнүн максаты: Башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуу моделин, анын эффективдүүлүгүн жогорулатуучу педагогикалык шарттарын теориялык жактан негиздөө, иштеп чыгуу жана эксперимент жүзүндө текшерүү.

Изилдөөнүн объекти: башталгыч кесиптик билим берүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: башталгыч кесиптик билим берүүдө болочок жумушчу кадрларды тажрыйба аркылуу модулдук окутуу өзгөчөлүктөрү.

Изилдөөнүн методдору:

- изилденип жаткан проблемага теориялык талдоо жүргүзүү жана жыйынтыктарды жалпылоо;
- изилдөө проблемасынын практикадагы абалын талдоо, кесиптик лицейлердин иш тажрыйбаларын үйрөнүү жана жалпылоо;
- окуучулардын окуу ишмердүүлүктөрүн талдоо, анкета алуу, тесирлөө, сурамжылоо;
- педагогикалык эксперимент жүргүзүү;
- математикалык статистика методдору.

Алынган натыйжалар жана алардын илимий жаңылыгы: башталгыч кесиптик билим берүүдө модулдук окутуу түшүнүгүнүн мазмуну изилдөө проблемасын чечүү көз карашынан такталып, өзгөртүлүп, толукталып тажрыйба аркылуу модулдук окутуу деп кайра формулировкаланып, жаңы аныктама берилди; эмгек рыногунун талаптарына ылайык кесиптик-техникалык билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуу методикалык модели иштелип чыгып, ал теориялык жактан негизделди; башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун эффективдүүлүгүн жогорулатуучу, ар бир жумушчу кесиптин мүнөзүнө жана табиятына жараша педагогикалык шарттар такталды; башталгыч кесиптик билим берүүдө тажрыйба аркылуу модулдук окутуунун эффективдүүлүгүн баалоо критерийлери иштелип чыкты; эмгек рыногунда суроо-талапка ээ болгон ар бир кесип боюнча окуу-методикалык комплекстер иштелип чыгып, аларды практикага киргизүү боюнча методикалык сунуштар белгиленди.

Алынган материалдарды пайдалануунун даражасы. Изилдөөнүн натыйжалары, тажрыйба аркылуу модулдук окутуу боюнча автордун методикалык сунуштары Кыргыз Республикасынын башталгыч кесиптик билим берүү окуу жайларында сынактан өттү жана алардын иш практикасына киргизилди, ошондой эле атаандаштыкка жөндөмдүү жумушчу кадрларды даярдоого оң таасирин тийгизгендиги н эксперимент көрсөттү.

РЕЗЮМЕ

Диссертации **Калмаматова БакалбаяАйтиевича** на тему **“Научно-методические основы модульного обучения через опыт в начальном профессиональном образовании”** на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования.

Ключевые слова: начальное профессиональное образование, система модульного обучения, педагогическое условие, обучение через опыт, методическая модель, модульное обучение через опыт.

Цель исследования: Разработка и теоретическое обоснование модели модульного обучения через опыт и педагогических условий повышения ее эффективности, а также их экспериментальная проверка.

Объект исследования: процесс начального профессионального образования.

Предмет исследования: особенности модульного обучения через опыт будущих рабочих кадров в начальном профессиональном образовании.

Методы исследования:

- теоретический анализ исследуемой проблемы и обоснование результатов;
- практический анализ состояния исследуемой проблемы, изучение и обобщение опыта работы профессиональных лицеев;
- исследование учебной деятельности учащихся, анализ анкет, тестирование, опрос;
- проведение педагогического эксперимента;
- методы математической статистики;

Полученные результаты и их научная новизна: впервые дано определение понятия модульного обучения через опыт в начальном профессиональном образовании; разработана и научно обоснована методическая модель модульного обучения через опыт в профессионально-техническом образовании; уточнены педагогические условия способствующие повышению эффективности модульного обучения через опыт в начальном профессиональном образовании; уточнены педагогические условия способствующие повышению эффективности модульного обучения через опыт в начальном профессиональном образовании, характерные для каждой профессии; разработаны критерии оценки эффективности модульного обучения через опыт в начальном профессиональном образовании; разработаны и внедрены в практику профессиональных учебных заведений учебно-методические комплексы, а также практические рекомендации для преподавателей и мастеров производственного обучения.

Степень использования полученных результатов: результаты исследования, методические рекомендации по модульному обучению через опыт автора в учебных заведениях начального профессионального образования Кыргызской Республики прошли испытания и были введены в практику, а также эксперимент показал положительное влияние по подготовке конкурентоспособных рабочих кадров.

SUMMARY

of the theses **Kalmamatov Bakalbay Aytievich** on the theme "**Scientific and methodical bases of modular training through experience in elementary professional education**" presented for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.08 - Theory and Methods of Professional Education.

Keywords: elementary professional education, modular training system, pedagogical condition, teaching through experience, methodical model, modular training through the experience.

The aim of investigation: Design and theoretical basis of the modular training model through the experience and pedagogical conditions for increasing its effectiveness, as well as their experimental verification.

The object of investigation: the process of elementary professional education.

The subject of investigation: peculiarities of modular training through the experience of the future labor in the elementary professional education.

Methods of research

- theoretical analysis of the problem under study and justification of the results;
- practical analysis of the state of the investigated problem, study and generalization of the work experience of professional lyceums;
- explanation of educational activity of students, analysis of questionnaires, testing, interview;
- conducting a pedagogical experiment;
- methods of mathematical statistics;

The received results and the scientific novelty of the investigation: for the first time it was given a definition of the concept of modular training through experience in elementary professional education; it was designed and scientifically grounded methodical model of modular training through experience in technical and vocational education; the pedagogical conditions conducive to increasing the effectiveness of modular training through experience in primary vocational education are specified; The pedagogical conditions conducive to increasing the effectiveness of modular training through experience in primary vocational education, specific to each profession, are specified; The criteria for evaluating the effectiveness of modular training through experience in primary vocational education have been developed; Developed and implemented in the practice of vocational schools educational and methodical complexes, as well as practical recommendations for teachers and masters of industrial training.

The degree of use of the results obtained: the results of the study, methodological recommendations for modular training through the author's experience in the educational institutions of primary vocational education of the Kyrgyz Republic were tested and put into practice, and the experiment showed a positive effect on the preparation of competitive workforce.

Басууга 25.08.2017-ж. кол коюлду.
Форматы 60×84 1/16. Офсет кагазы
Көлөмү 1.5 б.т. Нускасы 100 экз.

КББАнын «Окуу китеби» басма борбору
Бишкек ш., Эркиндик бул. 25

